نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
دوره دهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵، صفحات

نامه به سردبیر

شناسایی بانوان نخبه و سرآمد ایرانی در حوزه‌ی پژوهش علوم پزشکی و سلامت

مامک شریعت[۱]، فاطمه‌السادات نیری[۱]، مبینا تقوای نخجیری[۲*]

۱. استاد تمام، مرکز تحقیقات مادر، جنین و نوزاد، پژوهشکده سلامت خانواده، مجتمع بیمارستانی امام خمینی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۲. استاد تمام، مرکز تحقیقات تغذیه با شیر مادر، پژوهشکده سلامت خانواده، مجتمع بیمارستانی امام خمینی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۳. *نویسنده مسئول: دکترای پزشکی، پژوهشگر فوق دکترا، مرکز تحقیقات تغذیه با شیر مادر، پژوهشکده سلامت خانواده، مجتمع بیمارستانی امام خمینی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران، mobina.taghva@gmail.com

دریافت مقاله: پذیرش مقاله:

مقدمه

زنان از دیرباز نقش مؤثری در توسعه دانش پزشکی و علوم سلامت ایفا کرده‌اند و در حوزه‌هایی همچون درمان، آموزش، پژوهش و مراقبت‌های بهداشتی فعالیت‌های ارزشمند و ماندگاری داشته‌اند. با وجود این پیشینهٔ تاریخی، سهم و جایگاه آنان در سطوح عالی علمی و پژوهشی کمتر مورد توجه قرار گرفته و بسیاری از دستاوردهایشان در نظام‌های علمی و سیاست‌گذاری سلامت به طور شایسته منعکس نشده است. در دو دههٔ اخیر، حضور بانوان در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی کشور به صورت چشمگیری افزایش یافته و آنان بخش قابل توجهی از دانشجویان و اعضای هیئت علمی پزشکی را تشکیل می‌دهند، با این حال، شکاف جنسیتی در دستیابی به مراتب بالای علمی، بهره‌مندی از فرصت‌های پژوهشی و کسب شاخص‌های برجستهٔ علم‌سنجی همچنان قابل مشاهده است(۱).

مطالعات بین‌المللی نشان می‌دهد که زنان به‌طور متوسط حدود یک‌سوم پژوهشگران جهان را تشکیل می‌دهند، هرچند این نسبت در مناطق مختلف جهان تفاوت قابل توجهی دارد. در برخی مناطق، از جمله آمریکای لاتین و آسیای مرکزی، تعادل جنسیتی بیشتری در عرصهٔ پژوهش مشاهده می‌شود، اما در بسیاری از کشورهای آسیایی و خاورمیانه، سهم زنان در تولید علم و دستیابی به جایگاه‌های برجستهٔ پژوهشی همچنان محدود است(۲). این موضوع در حوزهٔ علوم پزشکی و سلامت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا زنان بخش قابل توجهی از نیروی انسانی نظام سلامت را تشکیل می‌دهند، با وجود این، حضور آنان در میان پژوهشگران پراستناد، مدیران علمی و تصمیم‌گیران حوزه پژوهش کمتر از حد انتظار است و این امر بیانگر تداوم شکاف جنسیتی در سطوح عالی علمی و پژوهشی است.

در سال‌های اخیر، توجه جهانی به نقش و مشارکت زنان در عرصهٔ علم و سلامت به‌طور قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته است. سازمان جهانی بهداشت در روز جهانی زن سال ۲۰۱۹ با تجلیل از زنان پیشگام در حوزهٔ سلامت و پژوهش، بر ضرورت تقویت حضور و حمایت ساختاری از زنان در فعالیت‌های علمی تأکید کرد. افزون بر این، نهادهای علمی بین‌المللی، از جمله مؤسسه ملی سلامت ایالات متحده، برنامه‌هایی را با هدف معرفی زنان دانشمند، تحلیل چالش‌های ساختاری و فردی آنان در مسیر فعالیت علمی، و ارتقای فرصت‌های برابر پژوهشی اجرا کرده‌اند. این اقدامات نشان می‌دهد که برجسته‌سازی و معرفی زنان سرآمد در پژوهش، علاوه بر ارزش علمی و نقش آن در توسعهٔ دانش، می‌تواند در ایجاد انگیزه، الگوسازی مؤثر و ارتقای عدالت جنسیتی در محیط‌های دانشگاهی نقش تعیین کننده‌ای ایفا کند(۳).

در ایران نیز، با وجود رشد قابل توجه تولیدات علمی در حوزهٔ علوم پزشکی طی دهه‌های اخیر، مطالعات اندکی به معرفی و تحلیل وضعیت زنان پژوهشگر اختصاص یافته است. بخش عمدهٔ پژوهش‌های موجود بیشتر بر جنبه‌های تاریخی یا اجتماعی نقش زنان تمرکز داشته‌اند و کمتر مطالعه‌ای به صورت نظام‌مند به شناسایی بانوان سرآمد در پژوهش‌های علوم پزشکی و سلامت پرداخته است. در چنین شرایطی، شناسایی زنان

Please cite this article as:
Shariat M, Nayeri F, Taghva Nakhjiri M. Presentation of Distinguished Iranian Female Researchers in Medical and Health Sciences. Iran J Cult Health Promot 2026; 10(1): P-P.

Copyright: © 2026 Iranian Journal of Culture and Health Promotion. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-28]

پژوهشگر برجسته و تحلیل وضعیت آنان می‌تواند تصویری دقیق‌تر از ظرفیت‌های پژوهشی کشور ارائه دهد و زمینه را برای سیاست‌گذاری‌های هدفمند در حوزهٔ توسعه علمی زنان فراهم سازد. این رویکرد نه تنها به ارتقای عدالت جنسیتی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به بهره‌گیری مؤثرتر از سرمایهٔ انسانی در نظام علمی و سلامت کشور منجر شود.

بر همین اساس، مطالعه‌ای با هدف شناسایی و معرفی بانوان سرآمد ایرانی در عرصهٔ پژوهش‌های علوم پزشکی و سلامت انجام شد. در این بررسی، اطلاعات مربوط به پژوهشگران زن از سامانهٔ علم‌سنجی اعضای هیئت علمی کشور و سامانهٔ سرآمدان مؤسسه استنادی و پایش علم و فناوری جهان اسلام (ISC) استخراج شد. معیارهای مورد استفاده شامل شاخص h، میزان استنادات علمی، همکاری‌های بین‌المللی و حضور در فهرست پژوهشگران یک و دو درصد برتر جهان بودند. داده‌ها در آذر ماه ۱۴۰۳ گردآوری و مورد تحلیل قرار گرفت.

نتایج این بررسی نشان داد که از میان پژوهشگران فعال در حوزهٔ علوم پزشکی و سلامت که دارای شاخص h بالاتر از ۱۵ و برخوردار از میزان استنادات علمی قابل توجه بودند، حدود ۸/۱۰ درصد را زنان تشکیل می‌دادند. همچنین، شماری از بانوان پژوهشگر ایرانی موفق به کسب عنوان پژوهشگران یک و دو درصد برتر جهان شده بودند. این یافته‌ها حاکی از آن است که اگرچه سهم زنان در میان پژوهشگران برجسته همچنان محدود است، اما گروهی از بانوان ایرانی توانسته‌اند به جایگاه‌های علمی معتبر در سطح ملی و بین‌المللی دست یابند و نقش مؤثری در ارتقای تولید علم کشور ایفا نمایند.

حوزه‌های اصلی فعالیت این پژوهشگران شامل اپیدمیولوژی، تغذیه، داروسازی، آموزش بهداشت، روان‌پزشکی، ژنتیک پزشکی، شیمی و علوم بالینی بود. تمرکز بیشتر بانوان پژوهشگر در حوزه‌های بهداشت و علوم پایهٔ سلامت ممکن است ناشی از حضور گسترده‌تر زنان در این رشته‌ها، برخورداری از فرصت‌های پژوهشی بیشتر و امکان فعالیت دانشگاهی پایدارتر در این حوزه‌ها باشد. در مقابل، سهم کمتر زنان در برخی رشته‌های بالینی و جراحی می‌تواند بازتابی از محدودیت‌های حرفه‌ای، فشارهای شغلی و چالش‌های اجتماعی موجود در این رشته‌ها تلقی شود.

از نظر توزیع جغرافیایی، بیشترین تعداد بانوان پژوهشگر سرآمد وابسته به دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران، شهید بهشتی و ایران بودند. این موضوع احتمالاً به تمرکز امکانات پژوهشی، بودجه‌های تحقیقاتی، مراکز تخصصی و فرصت‌های گستردهٔ همکاری علمی در پایتخت مربوط است. با این حال، حضور قابل توجه پژوهشگران زن در دانشگاه‌های علوم پزشکی اصفهان، مازندران، تبریز، مشهد، کرمانشاه و بابل نشان می‌دهد که ظرفیت‌های علمی بانوان در سایر استان‌ها نیز در حال رشد است و فعالیت پژوهشی زنان محدود به مراکز دانشگاهی تهران نیست.

با وجود این روند مثبت، نتایج مطالعهٔ حاضر همچنان نشان‌دهندهٔ وجود فاصلهٔ قابل‌توجه میان زنان و مردان در دستیابی به جایگاه‌های برتر پژوهشی است. مطالعات انجام‌شده در کشورهای خاورمیانه و شرق آسیا نیز بیانگر آن است که زنان در بسیاری از نظام‌های دانشگاهی سهم کمتری در تولیدات علمی پراستناد، دریافت گرنت‌های پژوهشی و ارتقای شغلی دارند(۴). عواملی همچون مسئولیت‌های خانوادگی، محدودیت در فرصت‌های مدیریتی، نابرابری در دسترسی به منابع پژوهشی، فشارهای اجتماعی و کمبود حمایت‌های سازمانی می‌توانند در تداوم این شکاف نقش‌آفرین باشند.

در ایران، اگرچه طی سال‌های اخیر سیاست‌هایی برای هدف افزایش حضور زنان در آموزش عالی و برخی رشته‌های تخصصی علوم پزشکی اجرا شده است، اما همچنان نیاز به برنامه‌ریزی گسترده برای حمایت از فعالیت‌های پژوهشی بانوان وجود دارد. فراهم‌سازی فرصت‌های برابر برای ارتقای علمی، توسعهٔ شبکه‌های همکاری بین‌المللی، حمایت از زنان پژوهشگر جوان و ایجاد زیرساخت‌های مناسب پژوهشی در استان‌های کمتر برخوردار می‌تواند به کاهش این شکاف و تقویت مشارکت علمی زنان کمک نماید.

از سوی دیگر، معرفی و مستندسازی زنان سرآمد پژوهشگر می‌تواند آثار فرهنگی و اجتماعی قابل‌توجهی به همراه داشته باشد. آشنایی نسل جوان با الگوهای موفق علمی، به‌ویژه در میان زنان، می‌تواند انگیزهٔ بیشتری برای ورود به عرصه‌های پژوهشی و علمی ایجاد نماید. همچنین توجه رسانه‌ها و مجلات علمی به معرفی زنان پژوهشگر می‌تواند در اصلاح نگرش‌های اجتماعی نسبت به نقش زنان در علم و مدیریت علمی کمک مؤثر بوده و به تقویت جایگاه آنان در ساختارهای علمی کشور کمک کند.

شایان ذکر است که مطالعهٔ حاضر با محدودیت‌هایی نیز همراه بود. اطلاعات مربوط به پژوهشگران بر اساس داده‌های سامانه‌های علم‌سنجی رسمی استخراج شد و برخی شاخص‌های کیفی پژوهش، از جمله تأثیر مستقیم تحقیقات بر نظام سلامت، نقش در سیاست‌گذاری‌های ملی، ثبت اختراع، فعالیت‌های فناورانه و میزان مشارکت در حل مسائل اساسی کشور، در دسترس نبود یا امکان ارزیابی دقیق آن‌ها فراهم نشد. همچنین، با توجه به پویایی سامانه‌های علم‌سنجی، رتبه‌ها و شاخص‌های پژوهشی ممکن است در بازه‌های زمانی مختلف دستخوش تغییر شوند.

با این وجود، مطالعهٔ حاضر می‌تواند به عنوان گامی اولیه در جهت شناسایی و معرفی زنان سرآمد پژوهشگر در حوزهٔ علوم پزشکی و سلامت کشور تلقی شود. انجام مطالعات آینده‌نگر با تمرکز بر شاخص‌های کیفی پژوهش، بررسی موانع حرفه‌ای پیش‌روی زنان پژوهشگر و تحلیل سیاست‌های حمایتی موجود می‌تواند در ارتقای جایگاه علمی بانوان و تقویت مشارکت آنان در عرصهٔ پژوهش مؤثر واقع شود.

در مجموع، یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که زنان ایرانی،

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-28]

علی‌رغم وجود چالش‌ها و محدودیت‌ها، توانسته‌اند در عرصهٔ پژوهش علوم پزشکی و سلامت به دستاوردهای ارزشمندی دست یابند و در میان پژوهشگران برجستهٔ کشور و جهان قرار گیرند. امید است که معرفی و حمایت گسترده‌تر از این بانوان، زمینه‌ساز گسترش حضور زنان در فعالیت‌های علمی و پژوهشی و موجب ارتقای جایگاه علمی کشور در سطح بین‌المللی شود.

منابع

1. Elaheh B. An essay on the position of women in the history of medicine with an approach to the Qajar period. Medical History. 2010; Year 2: 85
2. El-Ouahi J, Larivière V. On the lack of women researchers in the Middle East and North Africa. Scientometrics 2023; 128(8): 4321–48.
3. World Health Organization. Celebrating women leaders in science and health. 2019. Available at: https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/celebrating-women-leaders-in-science-and-health
4. Nakajima K, Liu R, Shudo K, Masuda N. Quantifying gender imbalance in East Asian academia: Research career and citation practice. J Informetr 2023; 17(4): 101460.

Letter to Editor

Presentation of Distinguished Iranian Female Researchers in Medical and Health Sciences

Mamak Shariat[1], Fatemeh Nayeri[1], Mobina Taghva Nakhjiri[2]*

1. Full professor, Maternal, Fetal and Neonatal Research Center, Family Health Research Institute, Imam Khomeini Hospital Complex, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
2. Full professor, Breastfeeding Research Center, Family Health Research Institute, Imam Khomeini Hospital Complex, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
3. ∗**Corresponding Author:** Postdoctoral Research Fellow, Breastfeeding Research Center, Family Health Institute, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran, mobina.taghva@gmail.com

Please cite this article as:
Shariat M, Nayeri F, Taghva Nakhjiri M. Presentation of Distinguished Iranian Female Researchers in Medical and Health Sciences. Iran J Cult Health Promot 2026; 10(1): P-P.

Copyright: © 2026 Iranian Journal of Culture and Health Promotion. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-28]

Attribution-NonCommercial 4.0 International License

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-28]